

TÖRTÉNETEK ZÁSZLÓKRÓL ÉS NEJLONRÓL

Felszedett szemek

A harisnya története a zoknival kezdődött. Sokáig gyakorlatilag nem is vált külön a két lábbeli „evolúciója”, mára azonban a harisnya szuverén, az összhatást döntően befolyásoló ruhanemű lett.

Érdekes módon bár a zokni sokkal előbb jelent meg, mint a mai értelemben vett harisnya, az 1978-as Magyar értelmező kéziszótár például a harisnyát tekinti önálló „a lábra simuló, térden felül érő kötött páros” ruhadarabnak, és a zoknit „térden alul, bokán felül érő rövid harisnya”-ként az előbbiből eredezteti. Pedig a zokni kifejezés az ókori rómaiak „soccus” szavából származik (a németek a Socke, illetve az angolok a socks szavukkal gyakorlatilag egy az egyben átvették), igaz, akkor még házcipőt, később puha vádliig érő lábbelit takart. Az egyiptomi ásatások során ráadásul került már elő „valódi” zokni is, egy az i. sz. 2. századból származó, ami gyapjúból készült, és két ujjban végződött, hogy a saru síja bemehessen a lábujjak közé.

Ehhez képest a mai harisnyák, illetve harisnyanadrágok őséneke tekinthető ruhadarab csak a gótika idején jelent meg. Először a 14. században a nemesek kezdtek hordani (selyemből készült) harisnyát, ami a reneszánszig főképp a gazdagok kiváltsága maradt. Közülük is elsősorban a férfiaké, mert bár a korabeli feljegyzések női harisnyákról is említést tesznek, jellemzően a férfiak hordták harisnyát, a nők lába akkoriban eleve rejtve maradt

a szoknya alatt. A harisnya egyik első megjelenítése az olasz Antonio Pisanello nevéhez fűződik, akinek az 1438-ban a veronai Sant'Anastasia templom falára festett Szent György és a hercegnő című (a gótika egyik igen jelentős) freskójának háttérében két felakasztott ember jól láthatóan letúrt, amúgy combig érő harisnyaféleséget visel.

A reneszánsz legimpozánsabb harisnyáit sokszor katonai győzelmek inspirálták. Egészen az 1500-as évek közepéig tombolt például – elsősorban Németországban – a tarka harisnya-mánia, amelynek kiváltója a svájciak 1477-ben a Burgundi herceg felett aratott győzelme volt. A svájci katonák a harcban elrongyolódott ruháikat

a sátor- és zászlómaradékokból foltozták meg. Ez a tarka viselet előbb a hazafiság romantikus kifejezési módja lett, majd egész Európán végigsöpört.

A nejlonharisnyákat alkotó fonalak finomságát a csomagoláson den vagy dtex „mértékegységben” szokták feltüntetni. A den mellett álló szám azt jelöli, hogy adott fonalból 9 ezer méternek hány gramm a tömege, míg a dtex esetében ugyanezt 10 ezer méterre vonatkoztatják. A legfinomabb 9 dtexes (vagy 9 denes) harisnyafonal vastagsága alig haladja meg a milliméter századrészét. Minél vastagabb a fonal, természetesen annál strapabíróbb.

A selyemharisnyáknak VIII. Henrik lánya, I. Erzsébet királynő csinált ingyenreklámmot, mivel elzárkózott attól, hogy selymen kívül bármilyen más anyag fedje a lábát. A harisnya egészen idáig tulajdonképpen egy pár hosszúszerű zoknit jelentett. Az egy darabból álló harisnyanadrág a 16. században jelent meg, amikor divatba jött a combig érő buggyos nadrág, mely alá csípőig felérő harisnyákat vettek fel, amiket szalagokkal erősítettek az akkor hordott (a maiakra egyáltalán

nem hasonlító) alsónadrághoz. Tündöklése azonban nem tartott sokáig, hamar kiment a divatból, utána évszázadokra teljesen elfelejtették, és csak a 20. században fedezte fel magának újra a világ.

A harisnyák kötése 1589-ig kizárólag kézzel történt, akkor alkotta meg az angol William Lee az első kötőgépet, ami hatszor termékenyebbnek bizonyult a kézműveseknél. Nem csoda, hogy a gép olyannyira nem nyerte el a régi mesteremberek tetszését, hogy ügyeskedésük folytán Lee-nek az üzemét 1612-ben át kellett telepítenie Franciaországba. Halála után azonban testvére visszavitte a közben tökéletesített gépet, beindítva ezzel az angol harisnyaiipart. A franciák viszont addigra vérszapot kaptak: a merkantilizmus atyjának, Jean-Baptiste Colbertnek a kezdeményezésére betiltották az

angol harisnyák importját, a saját gyártáshoz pedig nem voltak restek embert küldeni Angliába, ellopatni a terveket – az 1656-os ipari kémkedés eredménye a Lee-féle gépről legrégebből fennmaradt rajz.

Lee gépe még csak síkban kötött lapok készítését tette lehetővé, a cső alakú harisnyaszár készítésére alkalmas körkötőgépet 1767-ben (más források szerint 1769-ben) Samuel Wise alkotta meg, újabb 100 évvel később az amerikai MacNary gépe pedig már sarkat és lábujjrészt is tudott applikálni a harisnyákra. (Utóbbi tekinthető a mai harisnyagyártó gépek egyenes ági felmenőjének.)

A mai napig tartó harisnyaőrület az 1920-as években kezdődött, amikor a szoknyák lerövidülésével először a táncosnők lába, majd őket követve egyre több női láb „került elő”. Talán kevésbé ismert tény, hogy a teflon által világhírnévre szert tevő DuPont amerikai vegyi konzern nevéhez fűződik a nejlontalálása is. 1935-ben a cég vezető kutatója, Wallace Hume Carothers állította elő az első nejlonszálat – tulajdonképpen passzióból, mert zavarta, hogy a horgászatok alkalmával a vízben ázó selyemzsinór hamar elhasználódik.

Sorozatéretté 1938-ban vált a találmány, az első nejlonharisnyák pedig 1940. május 15-én kerültek a boltba. A siker minden várakozást felülmúlt, csak New Yorkban 780 ezer párat adtak el belőlük az első napon – amit emiatt utóbb a partraszállás D-napjának mintájára N-napnak neveztek el. A II. világháborúban aztán értelemszerűen jelentősen visszaesett a kínálat, főleg mert a legyártott nejlontúlnyomó többsége hadászati célokra ment, például ejtőernyőt gyártottak belőle. Addigra azonban olyan elvárás lett a harisnya viselete, hogy a közmegegyezést megelőzendő a nők varrásmintákat rajzoltak a lábszáruk hátsó oldalára, hogy úgy nézzen ki, mintha viselnének harisnyát.

Az 1960-as évek hírhedt bűnténysorozatában, a Bostoni fojtogató néven elhíresült tettesnek tulajdonított (ám a későbbi nyomozások szerint többek által elkövetett) 14 gyilkosságból nyolcnál harisnyával folytatták meg az áldozatokat.

Az „egybe” harisnyanadrág újrafeltalálása az amerikai textilgyáros Allen Gant nevéhez fűződik, akit valójában terhes felesége inspirált ebben. 1953-ban a házaspár vonaton utazott haza a New York-i hálaadásnap felvonulásáról, amikor a feleség arról kezdett panaszkodni, hogy gyarapodó pocakja miatt egyre kényelmetlenebb felvennie a harisnyát, illetve főleg a harisnyakötőt, ami nélkül pedig lecsúszik a nejlonharisnya. Gant (az évszázadokkal korábbi megoldásokat nem ismerve) felvetette, mi lenne, ha a bugyihoz rögzítenék a harisnyát. Az ötletből végül 1959-re a boltok polcait elárasztó termék lett. Közben azonban 1956-ban Ernest Reich már bejegyeztetett egy hasonló szabadalmat, ami miatt perek sora indult kettejük között, ám ez a hölgyeket cseppet sem zavarta. A vásárlási kedv az 1965-ben megjelent miniszoknyával csak fokozódott, az Egyesült Államokban 1970-ben első ízben adtak el több harisnyanadrágot, mint harisnyát, és ez azóta sem változott. Ettől fogva a harisnyadivatnak már csak a fantázia szabhatott határt. Vagy az sem: 1969. január 27-i számában a floridai St. Petersburg Times római tudósítója arról számol be, hogy Andre Laug francia divattervező aranyfletteres, illetve kristályokkal díszített tavaszi/nyári kollekciót mutatott be.

A harisnya javítására szakosodott szemfelszedők tulajdonképpen a 20. századi harisnyaőrülettel együtt jelentek meg. Az akkoriban divatos harisnya anyaga a viszkózfonal (az úgynevezett műselyem) elég sérülékeny volt, ha beakadt valamilyen erősebben meghúzták, rögtön „felszaladt” a szem, viszont a harisnyák elég sokba kerültek ahhoz, hogy érdemes legyen megjavítani őket. A legenda szerint Magyarországon még a 70-es években is 1 forintot kértek felszedendő soronként a javítók.

– A szemfelszedés igazi fénykora a 70-es, de még inkább a 80-as évek körül volt, amikor már lehetett nyugatra menni, és a kiváltott kis valutáját nagyon sok nő ruhaneműre, többek között harisnyára költötte. És mivel ezek nehezen pótolható darabok voltak, addig javíttatgatták őket, amíg csak lehetett – meséli Kovács Sándorné, aki több mint 30 éve az „eredeti”, tehát a Blaha Lujza téri Corvinban dolgozik szemfelszedőként. Amikor ő kezdte, csak a Blaha környékén rajta kívül öten voltak (többek között a néhai Lottó és Csillag Áruházban), valamennyien dugig munkával, mára viszont csak ketten maradtak egész Budapesten az óbuda Flórián Áruházban dolgozó kollégával együtt. A szakma továbbörökítése ráadásul szinte kizárt, ugyanis a szemfelszedő géphez használatos speciális hurkolótűt készítő mesteremberek is kihaltak. Pedig munka van annyi, hogy 1–2 szemfelszedőt eltartson, hiszen egy-egy drá-

A felszaladt, kiszakadt harisnyákat körömlakkal kell bekenni a „sérülésnél”, akkor nem szaladnak tovább. Ez nem akadály a későbbi javításnak – a szemfelszedő később acetonnal egyszerűen le tudja oldani az átmeneti megoldásnak felvitt lakkot.

ga, vagy a hölgyek szívéhez közel álló (az első randevún viselt) harisnya pár száz forintos megjavítására valószínűleg mindig lesz igény. Még úgy is, hogy manapság divat lett protestálni a harisnya ellen. Nemrégiben egy TV-műsorban maga az Egyesült Államok first lady-je, Michelle Obama mesélte el, hogy leszokott

a harisnyanadrágokról, mert viselésük kifejezetten fájdalmas volt számára. Bár a vallomás hatására – főleg a tengerentúlon – valószínűleg sok háziasszony cselekedett hasonlóan, és általában is érezhető némi visszaesés, 2008-ban még mindig közel másfél milliárd harisnyanadrág talált gazdára a világban. Nem csoda, hogy Phyllis Diller, ma 94 éves amerikai színésznő és komika egyszer azt találta mondani: a

nőknek férfiakra, karrierre, pénzre, gyerekekre, barátokra, luxusra, kényelemre, függetlenségre, szabadságra, tiszteletre, szerelemre van szükségük, és egy háromdolláros harisnyára, ami nem szalad fel.

Gerri Ádám